

Будзанівська Наталія (м. Київ)

Молодший науковий співробітник відділу історії академічної науки
Інституту архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.
УДК 94(477)323.272“1917/1921”：“В. Вернадський”

СТАВЛЕННЯ ВОЛОДИМИРА ВЕРНАДСЬКОГО ДО УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 рр.)

У статті розглядається ставлення Володимира Вернадського до політичних процесів в Україні у період 1917–1921 рр.

Ключові слова: *Володимир Вернадський, Українська революція, Центральна Рада, Гетьманат Скоропадського, Директорія.*

Цього року виповнилося 150 років із дня народження геніального мислителя, природодослідника, громадського та політичного діяча Володимира Вернадського. Однак і досі повною мірою не досліджено громадсько-політичну діяльність Володимира Вернадського під час його перебування в Україні. Як людина широкої ерудиції, аналітичного бачення, вчений неодноразово давав оцінку подіям та явищам, тож не дивно що своє власне бачення він мав на події 1917–1921 рр. Його оцінка цікава тим, що в даний історичний період вчений перебував в Україні.

Окремі аспекти даної проблеми знайшли відображення у публікаціях: О. Апанович¹, І. Гирича², В. Даниленка³, В. Крупини⁴, Л. Леонової⁵, Л. Щербін⁶ та ін. Важливий джерелознавчий фундамент для дослідження складають щоденники В. Вернадського⁷, а також сторінки автобіографії В. Вернадського⁸, мемуарна література, зокрема спогади С. Тимошенка⁹ тощо. Висвітленню історії Української революції (1917–1921 рр.) присвячені праці: «Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років»¹⁰, «Студії з історії Української революції»¹¹. Цінним доробком є також вибрані праці самого В.І. Вернадського¹². Важливим джерелом до вивчення діяльності вченого є матеріали Центрального державного Архіву-музею літератури і мистецтва України.

Метою наукової розвідки є дослідження ставлення Володимира Вернадського до Української революції (1917–1921 рр.). Для реалізації мети були поставлені наступні завдання: з'ясувати ставлення Володимира Вернадського до українського руху як такого, а також таких державних утворень як Центральна Рада, Гетьманат П. Скоропадського, Директорія; проаналізувати позицію В. Вернадського та дати оцінку поглядам вченого.

«Великий Українець», «впертий хохол» — так називали людину, яка в своїх наукових концепціях, узагальненнях, теоріях випереджала час.

Володимир Вернадський народився 28 лютого (12 березня за новим стилем) 1863 р. у Петербурзі в дворянській родині. Його батько, Іван Вернадський — професор політичної економії та статистики і мати Ганна Константинович були киянами. Своїх дітей вони виховували прищеплюючи любов до всього українського. Вплив батьків, та особистий приклад батька сприяв тому, що Володимир Вернадський обрав шлях науковця, який і вплинув на все його подальше життя. Володимир Вернадський закінчив Петербурзький університет зі спеціальності природознавство, захистив кандидатську, пізніше докторську дисертацію. У 1912 р. його було обрано академіком Петербурзької Академії наук.

Наукові інтереси вченого реалізувалися в дослідженнях та розробках багатьох нових наукових напрямків, серед яких: кристалографія, геохімія, мінералогія, геологія тощо. Проте, не лише науковому пізнанню було присвячене життя Володимира Вернадського. Політична та громадська діяльність були ще однією його складовою. У 1905 р. Володимир Вернадський приєднався до партії Конституційних-демократів та увійшов до її Центрального Комітету, обравши тим самим політичний орієнтир.

Події Першої світової війни, а пізніше Лютневої революції, стали поштовхом до початку Української революції (1917–1921 рр.). Як зазначав М. Грушевський у статті «В огні і бурі ...», «Наша українська революція, на жаль, не розвивалась самостійно, вона весь час мусила розміряти свій марш з конвульсивними рухами і киданнями революції російської, хаотичної і страшної. Російська революція потягла нас через кров, через руїну через вогонь»¹³.

Політичний світогляд вченого безперечно базувався на ліберальних ідеях партії кадетів. Після жовтневого перевороту чимало представників політичних партій (що оголошувались в Росії поза законом) та ліберальної інтелігенції опинились на теренах України. Як зазначає Віктор Крупина, дослідник історії України ХХ ст., це відбувалось завдяки стабільному розвитку України та толерантному режимові П. Скоропадського, який не переслідував російських політичних супротивників, що були відверто вороже налаштовані щодо української державності¹⁴.

Представники партії конституційних-демократів здебільшого опинилися в Україні. Тут вони намагалися створити центр, звідкіля планували розпочати об'єднання всієї Росії. В. Вернадський в цьому контексті також обрав Україну, оскільки мав власний будинок на Полтавщині, яку любив і до якої приїжджав майже кожен рік. Тут він не лише жив, а й займався громадською та організаційною діяльністю.

В Україні відбувалися його численні зустрічі з різними діячами, зокрема з П. Мілюковим. Партія конституційних демократів «зважаючи на високий культурний рівень і широке коло інтересів своїх членів...

розуміла масштаб національної проблеми в величезній Російській імперії. Кадети добре розуміли потенційну силу українського національного руху, очоленого інтелігенцією...»¹⁵.

На думку Віктора Крупини, «...перебування російських великодержавних політиків в Україні характеризувалось деструктивною діяльністю, спрямованою на розхитування основ української державності»¹⁶. Проте, громадсько-політична і наукова діяльність Володимира Вернадського, навпаки була направлена на підтримку перетворень в Україні, зокрема на створення в Києві великого наукового центру. Якщо для більшості представників кадетської партії український національний рух був чужим і ворожим, як от, наприклад, для П. Мілюкова, то у В. Вернадського та І. Петрункевича, які мали українське коріння, ставлення до українського руху було дещо іншим.

Володимир Іванович був представником течії центру кадетської партії, а його ставлення до українського руху базувалося, зокрема, на підтримці ідеї культурного самовизначення українців. Натомість представники правої течії взагалі заперечували існування українського визвольного руху та культури. І нарешті, ліва течія партії була представлена українськими кадетами, які всіляко підтримували і відстоювали права українців на самостійну культуру, кордони та мову.

Ще в 1914 році при ЦК партії кадетів діяла комісія з українського питання, до якої увійшов і В. Вернадський¹⁷. На з'їздах партії точилися гострі дискусії, щодо українського питання, та головним було те, що ідея української державності не знаходила підтримки — Україна лише в межах Російської Федерації.

В. Вернадський вирішення українського питання вбачав не у впливі української інтелігенції, а у впливі російських науковців та визначних представників російського суспільства. Небезпеку для Росії В. Вернадський бачив не в українському русі як такому, а в трактуванні його, як «шкідливого та наносного явища»¹⁸. Проте, світогляд вченого хоч і еволюціонував та стосовно українського руху, В. Вернадський вважав, що Росія має зберегти культурний та політичний вплив на український рух, інакше завжди підтримуватимуться умови, що спонукатимуть до тяжіння українців до Львова та Чернівців¹⁹.

Як згадував В. Вернадський, «...коли відбувся Жовтневий переворот, я відчував себе морально не в силах брати активну участь в громадянській війні і виїхав до Полтави... Приїхавши до Полтави в листопаді 1917 р., я застав там три уряди: 1) Центральна Українська рада в Києві, на чолі якої стояв професор Голубович, 2) Уряд Донецької робітничої республіки (Юзівсько-Донецької) і 3) місцева Рада Робітничих і Селянських депутатів, в якій велику роль відігравали залізничники і меншовики»²⁰.

У листах до дружини В. Вернадський дав оцінку національному рухові як такому, який ще тільки знаходився на початку свого розвитку. До кінця не маючи віри в перемогу Української революції, В. Вернадський писав у 1917 р.: «...навіть якщо українська автономія і відбудеться в широкому масштабі. Для мене це зовсім безглуздо»²¹. Такі думки пояснювалися тим, що В. Вернадський бачив Україну лише у складі нової, демократичної, федеративної Росії. Єдине, на що могла претендувати Україна з погляду вченого — це на широку культурну автономію. В. Вернадський виступав за збереження української культури й культурного прояву самобутності українського народу²².

Під час перебування в Полтаві у 1917 р. В. Вернадський отримав пропозицію від свого побратима з університетських лав С. Ольденбурга, який був міністром народної освіти в кабінеті А. Керенського, зайняти посаду заступника міністра, а також очолити відділ вищої школи і державної організації дослідження наукових проблем. За покликом морального обов'язку В. Вернадський погодився, тим більше, що «питання правильної організаційної наукової та вченої роботи його завжди турбували»²³. Надалі, обіймаючи цю посаду, В. Вернадський ближче познайомився ще з одним товаришем міністра, кадетом, професором, істориком М. Василенком. У подальшому їх поєднала близька дружба, а також організаційна діяльність по створенню Української Академії Наук. У липні 1917 р. В. Вернадського було призначено головою Сільськогосподарського ученого комітету.

З серпня 1917 р. В. Вернадський працював заступником міністра освіти Росії. На цій посаді його затвердили наказом Тимчасового уряду від 1 серпня 1917 р. Відкрилася нова сторінка життя В. Вернадського як урядовця. В. Вернадський входив в усі комісії з питань народної освіти. В цей час порушувалися питання щодо створення нових академій наук: «Порушувалось питання про Грузинську академію наук і про Академію наук на Україні...»²⁴. В. Вернадський розумів, що реалізація таких науково-організаційних задумів в подальшому принесе користь для держави, а також неодмінно її консолідує. Для вченого наука та її організаційне оформлення стало сенсом всього життя: «Наука більш за все сприяє міжнародному порозумінню. Ненасильницьким і самим міцним засобом вона зв'язує людей і народи»²⁵.

В. Вернадський передчував наближення докорінних суспільних змін. На сторінках свого щоденника 19 жовтня 1917 р. він занотував: «Атмосфера неспокійна, ніби напередодні громадянської війни, божевільної спроби»²⁶. Незважаючи на розгортання жовтневого перевороту, В. Вернадський продовжував працювати над сірководнем²⁷. Постійно працював над цією темою впродовж жовтня — листопада 1917 р.

18 листопада 1917 р. В. Вернадський почав працювати над статтею про селен.

17 листопада 1917 р. відбулося доленосне засідання Тимчасового уряду, на якому було схвалено два звернення: до всіх громадян Росії та питання про скликання Установчих зборів на 28 листопада 1917 р.²⁸. Один з підписів під зверненням належав В. Вернадському як товаришу міністра. Це була остання спроба вченого вплинути на політичну ситуацію в країні. Реакція більшовиків на ці підписи вилася у декреті, який підписав В. Ленін. У цьому декреті партія конституційних демократів оголошувалась ворогами народу. Були закриті газети, що опублікували ці звернення, почалися обшуки та арешти. Для підписантів звернень постало питання негайного виїзду за межі Росії. Сам В. Вернадський неодноразово розмірковував про від'їзд, але сподівався якнайшвидше повернутися.

Наприкінці листопада 1917 р. починається новий, український період життя вченого. До України вчений був відряджений Фізико-математичним відділенням Російської Академії наук 22 листопада 1917 року (відрядження № 471), повернутися назад він мав 1 січня 1918 року. Таким чином, участь В. Вернадського у громадсько-політичному житті України під час революції була дещо вимушеним явищем для нього, хоч і надзвичайно продуктивним.

Як людина широко освічена, науковець, політик та організатор науки і освіти, В. Вернадський при цьому мав власний погляд на національне питання близької йому України. Перебуваючи в бурхливому революційному епіцентрі в Петрограді, проте слідкуючи за політичним життям в Україні В. Вернадський в листопаді 1917 р. висловився так: «... ясно, що Українська Центральна Рада дуже ловко, веде справу, як політик, все більше збільшуючи своє значення — проте реальна ділова сторона, дуже невдала, наприклад, організація вільного козацтва, захист цукрової плантації та ін. Її декрет про землю — неймовірна помилка»²⁹. Власне мова йшла про III-й універсал Центральної Ради в якому, в контексті аграрного питання, проголошувалося скасування прав власності «на землі поміщицькі та інші землі нетрудових господарств сільськогосподарського значення, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі»³⁰. Для В. Вернадського такі дії Центральної Ради суперечили його світоглядові і як поміщику, і як конституційному демократу.

У квітні 1918 р. В. Вернадський дав оцінку діяльності Центральної Ради на сторінках свого щоденника: «Рада справляє дуже гнітюче враження — нетямущі, неосвічені... Вони користуються повною відсутністю авторитету і серед її службовців і серед населення»³¹. Даючи оцінку Брестському миру та наслідкам цього миру для України, вчений писав:

«договір був підписаний жакливо — від Ради... Україна даром повинна віддати величезні запаси (до 1 вересня) 60 млн. пудів зерна, 2400 вагонів яєць, свиней та ін.»³². Висновком для В. Вернадського стала думка про те, що «Рада дуже не міцна»³³.

14 квітня 1918 р. В. Вернадський зробив остаточний висновок щодо уряду Центральної Ради: «Загалом можна сказати, що Українська Рада лише і годиться, що для декларацій»³⁴. На думку вченого ніяких реальних дій і рішучих кроків такий хиткий уряд не міг зробити.

В квітні 1918 р. В. Вернадський перебував у Полтаві, коли до влади в Україні прийшов П. Скоропадський. Його прихід до влади В. Вернадський окреслив наступним чином: «Я думаю, що цей переворот для країни все ж таки краще. Рада в значній мірі з фальшивих зрадників та соціалістичних нездар»³⁵. Щодо постаті самого гетьмана, то на думку В. Вернадського «Скоропадський справляє враження світського генерала з великим тактом і вмінням тримати себе»³⁶.

Ставлення до самого гетьмана та його політичного курсу вже пізніше вчений окреслив так: «“Гетьманство” це було фікцією — реальне його значення виявилось життям від акту до акту — це була ефемерна влада в дуже обмеженій формі. Нічого спільного не було між нею і гетьманством України від XVI і до початку XVIII ст.»³⁷.

Проте, коли М. Василенко запросив вченого долучитися до розбудови Академії, його умовою було — «я не буду громадянином Українського гетьманства, я братиму участь в культурній роботі на Україні як академік Російської Академії наук — в якості ділового експерта»³⁸.

Будучи членом кадетської партії, вчений відстоював свої переконання щодо єдиної неділимої Росії. Ставлення В. Вернадського до української руху базувалося на основі офіційної позиції партії кадетів, яка передбачала можливість надання Україні лише права на національно-культурну автономію, заперечувала політичні прагнення українців³⁹. З його щоденників ми бачимо занепокоєння підйомом національного руху в Україні після Лютневої революції та жовтневого перевороту. Так він пише про засідання товаришів міністра, і свої міркування про відновлення єдності Росії: «Україна дійсно об'явила себе незалежною»⁴⁰. Через декілька днів розмірковуючи про створення і склад єдиного міністерства, з тим щоб передати йому владні повноваження В. Вернадський занотував: «...не буде визнана країною — Укра[їною] [тобто Україна не визнає підпорядкування цьому новому російському утворенню — *Н.Б.*]...р[осійська] інтелігенція стояла увесь час поза ідей державності, тільки тяжким до-свідом в ній утворюєть[ся] державна течія...»⁴¹.

В. Вернадський виступав за співпрацю та зближення України з Росією в сфері економіки та культури. Розвиток останньої міг, на його думку,

відбуватися з функціонуванням України в межах єдиної демократичної Росії.

Вчений розмірковував про майбутнє України: «Думка мимоволі зупиняється на найближчому майбутньому... Створити державу, не спираючись ні на кого. Створити армію і відновити стару традицію? Проте це ж зовсім не міцно»⁴². Свою роль і значення своєї роботи в Україні вчений визначив для себе так: об'єднання українців, а також збереження зв'язку з російською культурою.

Осінь 1918 р. активізувала політичні процеси в Україні. Закінчення Першої світової війни поставило питання про зовнішньополітичну орієнтацію гетьмана. Однак, незабаром в Україні вибухає повстання на чолі з Директорією. 14 листопада П. Скоропадський оголосив про об'єднання України з майбутньою небільшовицькою Росією. Проте це не врятувало Українську Державу і 14 грудня 1918 р. війська Директорії вступили до Києва. П. Скоропадський був змушений зректися влади та незабаром виїхати за кордон.

Після падіння Української Держави 16 грудня В. Вернадський занотував у своєму щоденнику: «Зараз в широких колах очікування більшовизму, нової смуги; крім небагатьох широкі кола не вірять в міцність створюваного і вважають весь рух передвісником більшовизму»⁴³. Тобто прихід до влади Директорії УНР В. Вернадський сприймав, як нетривале, нестійке явище. Пізніше, в серпні 1919 р., коли війська А. Денікіна увійшли до Києва і розпочалася боротьба з усім українським, зокрема було оголошено про закриття УАН, саме В. Вернадський доклав величезних зусиль, особисто зустрічаючись і проводячи переговори з А. Денікіним з метою збереження Української Академії наук.

Як згадувала Н. Полонська-Василенко, В. Вернадський, будучи видатним вченим і організатором не мав відповідних сил для маневрування серед політичних сил і в кінці 1919 р. залишив Київ⁴⁴. Вчений приїхав до Ростова, де в цей час були зосереджені науково-педагогічні сили відомих вчених, професорів вищих учбових закладів, які прибули сюди з Москви, Петрограда, Києва, Харкова та інших міст, втікаючи від більшовизму. В. Вернадський прибув до Ростова 26 листопада 1919 р. Відступ військ А. Денікіна з Ростова призвів до переїзду В. Вернадського спочатку до Новоросійська, а пізніше до Сімферополя, де розпочався «кримський період» життя вченого.

В. Вернадський приїхав у Крим, який на той час являв собою оазу, наповнену відомими вченими, які тікали від більшовизму. У 1920 році В. Вернадський став професором Таврійського університету. Він одразу ж відновив суспільно-наукову діяльність і розпочав співпрацю з місцевими науковими товариствами. Це і Кримське товариство натуралістів і

любителів природи, і Ялтинський природничо-історичний музей. В червні 1920 р. при Кримському товаристві натуралістів була створена Комісія по вивченню природних виробничих сил, першим головою якої став В. Вернадський. Завдяки діяльності Комісії, яка включала кримських вчених, були проведені дослідження наявних у Криму ресурсів⁴⁵.

10 жовтня 1920 р. рада Таврійського університету обрала В. Вернадського ректором. І студентство, і інтелігенція Криму схвально сприйняли цей факт. Сам вчений в інтерв'ю газеті «Таврический голос» так відгукувався про університет: «Я вважаю Таврійський університет єдиним вільним університетом на всій території Росії, оскільки в нім повністю здійснений принцип свободи і автономії, до якого завжди прагнули університети. Та політика, яку проводить по відношенню до університетів радянська влада, є позбавленням їх автономії і загибеллю для них»⁴⁶.

Важким було становище інтелігенції тих років. Труднощі мали і викладачі Таврійського університету. Це брак житла і мізерна зарплатня, що складала 10 крб., а «ступінь зубожіння працівників університету була такою при якій розпочинається вимирання суспільної групи...»⁴⁷. З інтерв'ю вченого газеті «Юг России»: «Становище професорів і викладачів зараз дуже важке; багато хто живе в жахливих матеріальних умовах і тому, звичайно, не в змозі правильно працювати. Наша задача, перш за все, — створити такі умови, при яких був би забезпечений хоча б мінімум, необхідний для існування. В цьому відношенні уряд широко йде нам назустріч. Але, як вже всім тепер ясно, одне лише збільшення кількості грошових знаків не покращує справи. Університет став на шлях самодіяльності і організує сам ряд продуктивних центрів — сільськогосподарські ферми, розведення птиці, свиней, кролів, створення молочної ферми, власне рибальство, пральню і т. п. Все це можливо, звичайно, при урядовій підтримці, і починання університету в цій галузі зустрічають найспівчутливіше ставлення уряду...»⁴⁸.

В цих умовах новий ректор зустрівся з Головнокомандуючим російською армією П. Врангелем та головою адміністрації А. Кривошеїним. Результатом цих перемовин було бажання влади всіляко сприяти діяльності університету. Також вчений піклувався про науковців, які перебували в лавах військової служби. Завдяки особистим зв'язкам вченого поповнювався бібліотечний фонд університету, створювалися нові наукові комісії. Відновився зв'язок з науковим світом: «Донині ми були абсолютно відірвані від наукових центрів Європи і Америки. Аби виправити це, університет організує здобуття іноземної наукової літератури, для чого звертається з відозвою до всіх ... країн Заходу. У цій справі університету широко йде на допомогу уряд і обіцяє свою співпрацю американський Червоний Хрест... Довгий час серед російської інтелі-

генції помічалася якась апатія — це явище чисто психологічне, і наразі помітне прагнення до активної роботи...»⁴⁹.

Проте в листопаді 1920 р. влада в Криму змінилася. Почалися переслідування вчених Таврійського університету, всіх кого підозрювали в співпраці з попередньою владою підлягали арешту. В. Вернадський просив у нової влади (Військово-революційний комітет) за вчених, які були заарештовані і всіляко намагався покращити умови життя і праці викладачів університету. Нова влада розпочала реформування і університету, який було перейменовано на Кримський університет ім. М. Фрунзе, відповідно було призначено і нове керівництво, яке першочерговим завданням вбачало перевірку і видалення з закладу «антирадянських елементів». 12 січня 1921 р. В. Вернадський офіційно відмовився від посади ректора, натомість написавши про необхідність збереження Таврійського університету. Незважаючи на терор, вчений докладав чимало сил, щоб рятувати професорів університету. Він не прийняв реформи нової влади і 23 лютого разом з іншими професорами під охороною виїхав до Москви.

Підсумовуючи ставлення В. Вернадського до Української революції, можемо констатувати, що вчений визнавав культурну автономію України і бачив її в складі «єдиної, неподільної, але демократичної Росії»⁵⁰.

Участь В. Вернадського в громадсько-політичному житті України в роки революції (1917–1921 рр.) була надзвичайно продуктивною. Саме В. Вернадський, як організатор і впливовий вчений зробив у доволі короткі терміни мрію багатьох поколінь освічених українців реальністю. Роль В. Вернадського в процесі створення Української Академії наук є величезною. Саме його життєва позиція, його енергійність і прагнення будь-що за будь-які державні утворення в Україні захистити Академію наук говорять про нього, як видатного вченого, громадського діяча, який слідує своїм переконанням і слугує науці. За час перебування в Криму В. Вернадський зробив дуже багато для відродження науки та культури Криму в буремні роки революцій.

Таким чином, діяльність видатної постаті ХХ століття — В. Вернадського, в Україні у період Української революції характеризується громадсько-політичною та організаційною роботою спрямованою на створення та існування Української Академії наук, її бібліотеки, низки навчальних закладів, музеїв, товариств. Він міг не поділяти погляди керманічів урядів доби українських визвольних змагань, негативно ставився до «білих» і до більшовиків, проте, попри все не змінював свої переконання, що «наукова робота проходить без зв'язку з політичним життям, яке німецьке і плинне, а має корені в глибині духовного життя країни». В. Вернадський бачив Україну у складі єдиної, неподільної проте

демократичної Росії, де перша могла розраховувати лише на культурну автономію.

Отже, В. Вернадський, як представник російської інтелігенції відстоював ідею єдиної неділимої демократичної Росії, відтак український національний рух ним не підтримувався. До всіх урядів періоду національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. ставлення вченого було вкрай негативним. Після жовтневого перевороту, надії вченого щодо збереження єдиної Росії були покладені на Білий рух, проте і в ньому він невдовзі розчарувався. Все своє життя В. Вернадський переймався цілісністю Російської держави.

Будзанивская Наталия (г. Киев)

Младший научный сотрудник отдела истории академической науки Института архивоведения Национальной библиотеки Украины им. В.И. Вернадского.

Отношение Владимира Вернадского к Украинской революции (1917–1921 гг.).

Рассматривается отношение Владимира Вернадского к политическим процессам в Украине в период 1917–1921 гг.

Ключевые слова: Владимир Вернадский, Украинская революция, Центральная Рада, Гетманат П. Скоропадского, Директория.

Nataliia Budzanivska (Kyiv)

Junior Research Fellow of the Department of History of Academic Science at the Institute of Archival Studies at the Vernadsky National Library of Ukraine.

The attitudes of Volodymyr Vernadsky towards the 1917–1921 Ukrainian Revolution.

The article deals with the attitudes of Volodymyr Vernadsky towards the political processes in Ukraine during 1917–1921.

Keywords: Volodymyr Vernadsky, Ukrainian Revolution, the Central Rada, the Hetmanate of Pavlo Skoropadsky, Dyrektoriia.

---

¹ Апанович О. Україна в духовному світі Вернадського // Золоті ворота. — 1993. — Вип. 3. — С. 54–78; Її ж. «Українське відродження завжди було мені дороге» // Розбудова держави. — № 3. — Серпень. — 1992. — С. 52–56.

² Гирич І. Між російськими і українськими берегами: Володимир Вернадський і національне питання: (у світлі щоденника 1917–1921 рр.) // Марра: зб. наук. праць на пошану Я. Шашкевича з нагоди його 70-річчя. — Л.; К.; Нью-Йорк, 1996. — С. 735–756.

³ Даниленко В.М. В. Вернадський про українсько-російські відносини // Україна дипломатична. Науковий щорічник. — Вип. 5. — К., 2005. — С. 605–616.

⁴ Крупина В.О. Українська революція в оцінці командування збройних сил півдня Росії (лютий 1919 — березень 1920 рр.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Збірник статей. — К., 2002. — Вип. 6. — С. 155–161.

⁵ Леонова Л. «Я не могу уйти в одну науку...». Общественно-политические взгляды В.И. Вернадского: Научное издание. — Санкт-Петербург: Алатая, 2000. — 400 с.

⁶ Щербін Л. В.І. Вернадський і проблема української державності // Україна соборна: Збірник наукових статей. — К.: Інститут історії України НАН України, 2006. — Вип. 4. —

Т. П. Историко-політологічні та правові засади соборності і державотворення в Україні. — С. 123–128.

⁷ Вернадский В.И. Дневники 1917–1921 (октябрь 1917 — январь 1920) / В.И. Вернадский. [Сост. М.Ю. Сорокина, С.Н. Киржаев, А.В. Мемелов, В.С. Неаполитаская]. К.: Наукова думка, 1994. — 271 с.; Вернадский В.И. Дневники 1917–1921 (январь 1920 — март 1921) / В.И. Вернадский. [Сост. С.Н. Киржаев, А.В. Мемелов, В.С. Неаполитанская, М.Ю. Сорокина]. — К.: Наукова думка, 1997. — 327 с.

⁸ Страницы автобиографии В.И. Вернадского / Ред. кол. акад. Б.М. Кедров, акад. А.Л. Яншын, канд. геолог. наук К.П. Флоренский / Сост. Н.В. Филлипова. — М.: Наука, 1981. — 348 с.

⁹ Тимошенко С. Воспоминания. Издание 2-е репринтное. — К.: Наукова думка, 1993. — 424 с.

¹⁰ Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. Збірник наукових статей / Головний редактор В.Ф. Верстюк. — Вип. 6. — К.: Інститут історії України, 2011. — 432 с.

¹¹ Студії з історії Української революції 1917–1921 років: на пошану Руслана Яковича Пирога. Збірник наукових праць / Гол. редкол. В.Ф. Верстюк. — К.: Інститут історії України НАН України, 2011. — 406 с.

¹² Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського. Т. 1: Володимир Іванович Вернадський і Україна. — Книга 1: Науково-організаційна діяльність (1918–1921). — К., 2011. — 699 с.; Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського. Т. 1: Володимир Іванович Вернадський і Україна. — Книга 2: Вибрані праці. — К., 2011. — 584 с.

¹³ Капелюшний В. Здобута і втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби національно визвольних змагань (1917–1921 рр.). — К.: Олан, 2003. — С. 7.

¹⁴ Крупина В.О. «Білі» сили як чинник активізації політичної боротьби в українській державі (1918 р.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Збірник статей. — К., 2004. — Вип. 7. — С. 226.

¹⁵ Процик А. Російський націоналізм і Україна в добу революції і громадянської війни // Український історичний журнал. — 2002. — № 4. — С. 122.

¹⁶ Крупина В.О. «Білі» сили як чинник активізації політичної боротьби в українській державі (1918 р.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Збірник статей. — К., 2004. — Вип. 7. — С. 233.

¹⁷ Щербін Л. Конституційно-демократична партія Росії та українське питання (1905–1918 рр.) // Україна соборна: Збірник наукових статей. — К., 2005. — Вип. 2. — Ч. I: Историко-політологічні та правові засади соборності і державотворення в Україні. — С. 116.

¹⁸ Вернадский В.И. Украинский вопрос и русское общество // Дружба народов. — № 3. — 1990. — С. 252.

¹⁹ Там само. — С. 253.

²⁰ Вернадский В.И. Труды по истории науки / В.И. Вернадский. — М.: Наука, 2002. — С. 374.

²¹ Вернадский В.И. Письма Н.Е. Вернадской (1909–1940) / В.И. Вернадский. [Сост. Филлимонова, В.С. Чесноков.]. — М.: Наука, 2007. — С. 209.

²² Даниленко В.М. В. Вернадський про українсько-російські відносини // Україна дипломатична. Науковий щорічник. — Вип. 5. — К., 2005. — С. 606.

²³ Ситник К.М. Володимир Вернадський і Академія. — К.: Наукова думка, 2006. — С. 100.

²⁴ Вернадский В.И. Труды по истории науки. — М.: Наука, 2002. — (Библиотека трудов академика). — С. 373.

²⁵ Аксенов Г. Вернадский. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Молодая гвардия, 2010. — (Жизнь замечательных людей). — С. 212.

²⁶ Вернадский Владимир. Дневники 1917–1921 (октябрь 1917 — январь 1920) / Владимир Вернадский. — К.: Наукова думка, 1994. — С. 25.

²⁷ Там само.

²⁸ Там само. — С. 47.

²⁹ Там само.

³⁰ Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. // Україна кризь віки. — У 15 томах. — Т. 10. — К.: Альтернативи, 1999. — С. 65.

³¹ Вернадский В.И. Дневники 1917–1921 (октябрь 1917 — январь 1920) — К.: Наукова думка, 1994. — С. 74.

³² Там само.

³³ Там само. — С. 76.

³⁴ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. — Ф. 542. — Оп. 1. — Спр. 20. — Арк. 9.

³⁵ Вернадский В.И. Дневники 1917–1921 (октябрь 1917 — январь 1920) — К.: Наукова думка, 1994. — С. 77.

³⁶ Там само. — С. 82.

³⁷ Вернадский В.И. Труды по истории науки. — М.: Наука, 2002. (Библиотека трудов академика В.И. Вернадского). — С. 374.

³⁸ Там само. — С. 375.

³⁹ Щербін Л. В.І. Вернадський і проблема української державності // Україна соборна: Збірник наукових статей. — К., 2006. — Вип. 4. — Т. II: Історико-політологічні та правові засади соборності і державотворення в Україні. — С. 127.

⁴⁰ Вибрані праці академіка В.І. Вернадського. — Т.9: Володимир Іванович Вернадський. Щоденники (1917–1921). — К., 2011. — С. 33.

⁴¹ Там само. — С. 36.

⁴² Вернадский В.И. Дневники 1917–1921 (октябрь 1917 — январь 1920). — К.: Наукова думка, 1994. — С. 127.

⁴³ Там само. — С. 126.

⁴⁴ Полонська-Василенко Н. Українська Академія Наук. Нарис історії. — К.: Наукова думка, 1993 — С. 20.

⁴⁵ В.И. Вернадский и Крым: люди, места, события / Н.В. Багров, В.В. Лавров и др. — К.: Лыбидь, 2004. — С. 150–154.

⁴⁶ Филимонов С.Б. Из прошлого русской культуры в Крыму: поиски и находки историка-источниковеда. — Симферополь: Н. Оріанда, 2010. — С. 169.

⁴⁷ В.И. Вернадский и Крым: люди, места, события / Н.В. Багров, В.В. Лавров и др. — К.: Лыбидь, 2004. — С. 162.

⁴⁸ Филимонов С.Б. Из прошлого русской культуры в Крыму: поиски и находки историка-источниковеда. — Симферополь: Н. Оріанда, 2010. — С. 171.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського. — Т. 1: Володимир Іванович Вернадський і Україна. Книга 1. — Науково-організаційна діяльність (1918–1921). — К., 2011. — С. 127.